

Tulas

Tulas, eller gille som det hettes här, var en sammankomst som förstod i stas utskickning förs i den här bygden och både unga och gamla voro överens om, att ett riktigt gille då och då det var själva "pricken över i" det lyske upp tillvaron på ett nöjaktigt sätt. Men nu var det inte vilken sammankomst som helst som kunde betecknas för gille ty därtill fordrades att värd-folket försåg de bjudna gästerna med en riktig förplägnad i mat och dryck. Så att den där saken som lät: "måen med å pän anad i med i häften ti" tillämpades i rätt ordning. Men om förplägningen var den viktigaste detaljen i ett sådant sammankomst var det ännu andra krav som ställdes på sammankomsten för att den skulle kallas gille såsom att gästernas voro värdigt bjudna, antingen skriftligt eller muntligt (kännbedde) och gästerna i så god tid att de samma kunna med att rusta sig i vederbörlig ordning.

För att betecknas som ett "rättat gille" skulle också gästernas antal vara något rundligt tilltagna, och där man var i ständ

att fylla sådana brev som de nu nämnda kunde man också
läsa om storgill.

I den här bygden förekom det flera slags gillen på den tiden,
alltså de tre första decennierna av vårt århundrade, vilken är den tid
som man minns så väl. Begravningsgille, kunde ju förekomma när
som helst under året och det ansågs alldeles nödvändigt vid sådana
tillfällen att ordna med ett stort gille i hemmet, en sed som
ingen ville byta. Den välbärgade bondgård ville man gärna
samla släkt och bybor två gånger om året, under julhelgen
och någon gång på försommaren. Kanske det var så, att
man hade bröllop eller barn dop i åtanke, då passade det utmärkt
att slå ihop sådana tilldragelser med det sommargillet. Men se
julgillet, det måste ju ha sin plats helst under mellandagsna,
och några inkränkningar härvidlag, det ville man som regel
inte veta av. Julgillen var egentligen små trevliga gillen
och förekom i så gott som varje hem på den tiden. Med hjälp av
husets döttrar var husmor i regel kapabel att ordna ett litet
julgille på egen hand, men det måste ju tilläggas att det

hela was mycket enkelt och kan alltså jämföras med all slags
finess på området i vår tid.

Till de s k storgillen som förekom i den här trakten har vi
alltid räknat begravningsgille, bröllops och "läsemödegille"
men vid den tid det här är fråga om hade bröllopsgille
inskränkt sig till vara endast en dag då däremot de övriga
som regel varade i två dagar. I det längsta höll man på sedan
med brudagarsgille vid begravningstillfälle, men tydligen var det
de svåra åren under första krigstiden som anskaffade det här systemet
definitivt. Tills verkade det "smått" (smått) att kolarna bara var
dag vid sådana tillfällen menade de mera välbesuttna men
man måste ju vänta sig vid förhållanden, och det gick! Beträffande
husförhörsgille, så måste man, ungefär vid samma tid, pruta av på
glansen även här, och det var endast fjärrings- äldingsbönder
som var skyldiga att laga emot husförhör i tur och ordning.
Eftersom här finnes berömt sådana gårdar i den här "läseroden"
var det alltså varit sextonde år som man måste ta itu med
samma bestyr, för då det var "läsemöde" som skulle hållas

på stället var det inte bara mat och dryck som kom i förgrunden. Det gällde att rusta upp huset in och utvändigt, och eftersom man hade ett helt år på sig kunde de hemma bli ganska grundligt renoverade. Sådana arbeten måste vara avslutade i god tid. Ty minst fjorton dagar ville man ha på sig för att ägna sig åt kalasbesyren. Här gällde det slakt och bak i stor utsträckning och att gå förbi någon delat prästvidlag som det var brukligt. Det gick man inte gärna in på. Ingen ville vara sämst i frågan om anordningar, vid sådana tillfällen och när det nu gällde att ta emot självraste prästen med fru som gäster. Ja då tog man sig hellre till "skada än till skams". Det har så en berättats att någon mindre välbesutten bonde i bygden aldrig räddade sig riktigt efter det kostsamme husförhöret.

Vid alla stora gillen var det självbeskrivet, att stråltens kokenster var på plats tre-fyra dagar före gilledagen. En bondenara i bygden mycket kunning i snallagning hade lärt sig denna ädla konst så gott som på egen hand (självstudie) och varit med ären en verklig tillgång för bygdens folk i sådana sammanhang.

Hede bara "Frestina" inslaget sin plats i köket de bräda dagarna då koppplade man liksom av, och hela ansvaret för matbestyrren lades på henne. Vid ett husförhörsgille kunde mycket väl någon av husets döttrar fränstgöra med servering och vissa värddagslar, men sådant kunde inte förkomma då det var bröllop eller begravningsgille. Här var det husets folk som var hedergäster och de voro också placerade som sådana. Vid sådana tillfällen hade man alltid legd serveringsflicka och dito diskerska, allt för att det hela skulle klappta perfekt.

Vid alla storgillen voro också värd och värddinnas på bätt och vis legde man utan någon som helst ersättning för allt besvär, utan möjligen det beröm, som av husfolk och gäster kunde i vissa fall förkomma. Värddagslarna ansågs som en hedersbevisning och i regel drog man sig inte för de strapatser som sjukskan i fråga kunde innebära för vederbörande. Det var inte ovanligt att ett begravningsgille varade från kl. 7 på morgonen till kl. 12 på natten och under den tiden gällde det att värd och värddinnas voro uthålliga nog att sköta sin brännande uppgift till gästernas

belågenhet i alla former. Både detta krusande, som särskilt
världinnas onäsk stä ut med, hur irriterande var int det.
Vinst de gånger måste hon bjuda de "höjstgranna" fruntimmer
innan de bara körde sig på sina platser.

Om det skulle vara fint att vara så här "nöbedda" eller
onen onenade sig vara för långt ned på rangskalan det kan
man undra, men hur som helst, det passade inte att gå till
bordet efter första bjudningen, för det hade väckt för mycket
uppsående och se åran, den var onen rädd om även i ett
sådant sammanhang. Om nu någon tror, att den här gamla
seden att krusa gästerna vid bjudning, upphörde i och med,
att de stora kalaserna i hemmens rummer är sällsynta så tror
man fel, ty vid minsta kaffebjudning händer det att man
börjar diskutera släkt ålder etc. och detta i vår upplysta
tid. Vi ser alltså, att den djupt inrotade seden är såvår att
lägga bort, även om man erkänner, att ej så borde vara.

Nu tillbaka till "den gamla goda tiden" då gillen i
hemmen var en verklighet, och som onen själv var med

om så många gånger. Var det roligt, att bli en bjuden
på jill. så var det minst lika roligt att få göra jille här
hemma, och få hjälpa till med de olika förberedelserna.
Så snart det gällde en bjudning med fyrakio - femkio
personer märk "gilleslar" var väl ungefär så där, så näst
man låna servis, både kaffe och matservis och det gick
utmärkt, att få låna i vår lankaffar-som på den tiden, hade
stora lager sådana saker. Stolar och bord kunde man också
få låna vid sådana tillfällen, men givetvis från något grann-
ställe varifrån man hade gäster att vänta. Ett få gå omkring
och bjuda till kalas det var väl ändå det roligaste man visste
då man var barn. Det var ju ett ärende som mottogs med
största uppskattning varhelst man kom, och jag minns så väl
med vilken spänning man inhörde den där inbjudningen om
det verkligen gällde hela familjen som ^{var} välkommen. Glaxen som
skulle upprepas likadant på alla ställen där man bjöd var väl
inläst och löt så här: Jag skulle hälsa från mor och far om
ni vill vara så goda och komma till vänt på en kopp kaffe

kl: 2. Jo ja, då är det riktigt gille eljest bjöd man inte så
tidigt på dagen, den slutelsen drög man, och naturligtvis var
det den bästa. Till julegille, slättergille och andra mindre gillen
räckte det om man bjöd dagen före gilleslagen, men man
måste passa sig, så att de mest ärebara i "pilleslaget" blevo bjudna
först, ty eljest kunde man riskera att dessa bekagade lysa ned
sin frånvaro. Deras som man kände som mindre noga här-
vidlag kunde man däremot bjuda när som helst med gott
resultat. När för fyradot-femtio år sedan ansågs det enda
fint att komma till gillesgården på klokslaget, som man
var bjuden, det kunde dröja både en och två timmar innan
gästerna voro samlade. Här måste jag berätta: huru vi, i den här
bygden en gång för alla lärde oss att infinna oss på utsatt
tid då det gille, större eller mindre. En dansk millionär
bodde i vår grannby ett fjögotal år, och detta herrskap
umgicks så gärna med grannarna och hade bjudning för
dem en och annan gång. Nu var det en sådan bjudning en
sommarsöndag kl: 4 men den här gången hade den vält

gäster som inte alls hände till herrskapets myrker och
moggenhet. Den vanligt kommo dessa gäster ett par
kommer frisent, men då var då läst och herrn själv glände
på dörren och sade: blocken fire hade vi bjudit nu har jag
och min kone gått öfver adfö. Sörpna! Ja aldrig, tiden
har jag varit med om en sådan bjudning, blottade handlarefrun
då hon talade om det för oss. Men bestämt var det en hälsosom
lärdom för efter den betan började man så somäningsom inse,
att det var bara på sin plats att bjudna gäster respekterade
värdfolkets önskemål i sådana sammanhang. Den vi säger,
att det här nye systemet, att komma till bjudning på utsatt
tid var helt genomfört på trekkioalet så kommer man
nog sanningen närmanst.

Så länge det var brukligt med gillen och andra bjudningar i
hemmen (det sistnämnda förkommer ännu) låt nog inte kläd-
frågan ha varit något problem varken för kvinnor eller män.
Ett litet gammalt red i den här bygden brukade varje vuxen kvinna
skaffa sig en ny klänning våren och hösten, och fatter bara, den

skulle inte duga till "gillesklänning". Dessutom hade ju var och en sin särskilda "kyrsklänning" att ta till vid begravnings- tillfällen. Vännen hade i regel en kyrkostass som sattes på även vid gilleskällföllen men dess emellan hängde den i garderoben. Men tänkte väl på, att det var nödvändigt att skaffa sig nya kläder, därför att man var bjuden till ett balas hos släkt eller vänner. Detta blev emellertid annorlunda fram på 1800-talet då alla balas i trakten skulle förläggas på kafell och pensionat i köpingen. Och med denna nya ordning var också klädfrågan mer än en gång ett problem att lösa. Här var givetvis födringarna på elegans större och man tyckte inte att det passade att komma i en klänning av föregående års mode. Det är nogklagt att det var just detta med kläderna som var orsak att man i regel hade sedan vilja mot alla pensionatkalas den första tiden. Det hade ju vid samma tid (alltså på 1800-talet) också blivit på modernare med födelaskalas vid jänmäs, det var även något nytt som ingen tidigare varit med om i denna trakt. Ett sådant balas kunde bli aktuellt när som helst, och då

var det bara att ordna sig efter det nye skicket, vilket innebar, att både män och kvinnor började komplettera klädförrådet som aldrig tidigare. Om nu detta kan kallas nackdelar, så började man ändå se mönringens insä, att den här förändringen likväl hade många fördelar med sig, både för värdfolk och gäster. Tänka sig att slippa ifrån allt besvär från det minsta till det största, det smakade kantzänka. Och gästerna, de voro nu en gång för alla befriade från alla fördragsbesvär, och det måste ju också värdesättas. Därför var den här reformen så helt genomförd i början av 1800-talet, att ingen kunde tänka sig en möjlighet att återgå till det gamla systemet då alla gillen större och mindre skulle försiggå hvar för sig.

Förning, med allt vad detta begrepp innebar, var ingen liten apparat att sätta i gång, så snart det var ett större gille i släkten eller i byn där man visade sig vara själskrinsen gäst. Först allra, måste man tänka ut något i matväg som kunde vara fördelaktigt för värdfolket, men både kaffebrod och efterrätter i stor utsträckning kompletterades med.

förningar från generösa gäster. Så länge det ännu var brukligt
med Svädagars gille skulle också förningen vara sammansatt
därefter. För de tre slags förning, var det alls inte vanligt att
en familj förärade värdskapet vid tex ett begravningsgille.
Ylidare skulle förningen i sin helhet vara rundlagt tilltagen
och av allra bästa kvalité. Dädana saker var kunniga i allmänhet
inte främmande för, då för tiden, ty här var säkerligen både erfaren-
het och god vilja kombinerade. Eftersom nu var och en ville
göra sitt bästa och inte rika av från den gängse seden, kände
det hända, att det blev flera exemplar av varje slag, men
nu var detta en så pass vanlig förekomst, att ingen fäste
sig vid om där stod tre-fyra "vedemåda" (ett gemensamt
uttryck för gröt, pudding och sötast) uppräddade på bordet
på en gång. Var säker på, att det här var mat för "Mams" och
för Britta också för den delen, för det var alltid tal om att
fruntimmer var mest "blumsema" (matfriska) då det var
gille och god mat. Sötast och risgrynsgröt var alltid upplagt
på den fal, men för "grynakakan" (puddingen) användes

alltid förtärad kopparkunke. Tenfat och brenkar var så
förvillande lika, så att hade inte ägarens namn varit inskrif-
tade på baksidan av desamma, kunde det blivit en
otrevlig historia. Detta hade man emellertid försäkrat sig
för och det var ju bara på sin plats. Vi för väl tro, att var och
en av gästerna kände sitt gröbfat eller kunke, där de stod
upprade på bordet och såg locken ut. Var säker på, att man
smeglade ditåt och undrade i vilken ordning ens egen förning
var placerad, ty därigenom kunde man räkna ut hur pass
värdig gäst man var. Blåblingarnas förning var som regel
framsett på första gillesdagen, och det var också dessa barn
som värdiga att skära desamma. Att man sett sådan ära i
att vara så värdig gäst att man blev bjuden att gå fram
först och skära alla förningsfat det har man tydliga bevis
på. Här kunde man ändligen alla få se vem som var dess
förnämste gäst och det kunde somaka så hjärtligt, att veder-
börande röddes till himlen. Hälsant var häls, och sånare är vi
mer och mindre även om det inte ligger så hjärtligt uttryckt

över krusad. Alla förningar, antingen de hörde till efterrätter eller till kaffebordet (det var åtskilliga sådana också på ett gammaldags lördagsgille) skulle de aramakas och säkerligen diskuterade man kvaliteten ganska öppet. Enkelvis voro alla förningar välkomna, men det är frågan om, att de som hörde till kaffebordet voro allra mest värdesatta. Fram till tjugo-talet var det mest brukligt med ostkransar, rundliga tillagnar, samt bakelser av olika slag. Dessa sistnämnda voro särskilt utsmyckade med ritade blommönster och dylikt, allt för att göra det hela tilltalande och enligt tidens sed.

Men nu var tiden inne för ändringar på det här området, det passade inte längre att komma till kulan med hemlagad förning, nu var det bara tårter av olika slag som kunde komma i fråga, och för all del, det gick bra att väjersig vid det nya systemet också, sedan bara någon kom sig för att börja och liksom byta med den gamla seden. Hur behandlades var det inte, bara att gå till Warkens och beställa en tårta på något konditori, så hade man alla

förärbeskrifvande underhöjda. Färd ansågs då för tiden vara en så förmåns förning, att man kunde komma oskemmares till vilket steg gille som helat med bara ett slags förning. Således hade man kommit en bit framåt genom sådana förenklade former på detta område, och inmerat inne var man säkerligen bara lyckosam för reformen.

Vid denna tid ansågs det inte längre nödvändigt att frakta förningen till gillesgården för att gillesdagen, man kunde ogenerat bära en färdask i handen och förära värdfolket under tiden som gästerna samledes. Tidigare var det så, att det här skulle föräggas till i skymundan genom att skicka in de olika förningarna genom köksdörren, helst utan att dröffa någon av värdfolket. Förningsskärmen fingo vara kvar i gården till alla efteråt varo undanströdd. "då gille" ja det förskam åtminstone efter varje begravningsgille, det kallades också för "risegille". Det var ju vanligt då för tiden, att man strödde hackat granris på vägen där tillfärderna gick förbi och vid alla hus där man gjort sig besvär att strö, skulle

husmor bjöds ned på "risegillet". Fastän den här sammankomsten
också betecknades med gille gjorde den knappast skäl för en
sådan beteckning, ty i de flesta fall varskades inget annat
än kaffe och kakor. I regel, var man mindre tillfreds av
den här gilletypen, ty mer än en gång hördes man det här
uttrycket: "vi har varit dit och slickat" lallrikarna". Värre det
var väl förlätligt om det började tryta i försäden så här
på tredje dagen, då de första gästerna hade burit hem ströa-
knuten kakor från de egentliga gilledagarna.

Medan det är tal om olika slags gillen bör jag själv här
varit med om och sett på nära håll, skulle jag väl också
nämna "slättegille". I den här trakten var det brukligt att
en och annan gång ställa till med slättegille, under höstkärden
och man bjöd ett tiotal slättekacklar och dito räpseror och
det kände, att dessa varo i stånd att blara av hela slättern
på det lilla stället (det var ju endast på somrastill man tillämpade
denne ordet) på några timmar, en vacker höstlag. Efter slutet
arbete tog gillet vid, som i stort sett var likt alla andra

gillen med god mat och gemytligt samkväm. Likväl skilde
sig slättergillet från andra gillen på så sätt, att dessa ungdomar
vill vara tillsammans och leka ringlek eller dylikt (dans förekom
aldrig) en god stund fram på kvällen, vilket väl ingen hade något
emot. Andra arbetsgillen, har även förekommit i våra bygder
men eftersom de tillhöra en så långt tillbaka svunnen tid
är det inte numera möjligt, att återge några detaljer härifrån.
Jag minns jag nog, att de gamla talade om sammankomster
med beteckning gille: såsom "spinnegille, binnegille och boyde-
gille", samtliga i syfte, att få hjälp med arbete. I äldre tid kunde
alla kvinnor spinna, och detta var en daglig syssla i hemmen under
vinter tid men det kunde hända, att det blev tillfälliga behov av
mera ull-lingarn än vad man själv var i stånd att prestera.
då var det bara att sätta i gång med ett spinnegille, och bjuda
några drickliga "spinneshärringar" så satte de hjulet i gång
och det var snart ett "gohället" surr i stugan. Liknande
arbetsgille gjorde männen då de inte orkade att binda så många
vårskedar som upphöjpare ville ha. Detta kallades för "binnegille".

och samma sammankomster voro int alls ovanliga här i "äkeböjden" (ärvskedbygden) berättade de gamle. Bryde kören, var en del af i hinkilvereringen, som tydligen fordrade arbetskraft, och då hade man den utvägen att göra gille och till detta var visst karlar och fruntimmer lika berättigade, och så får vi väl taga för givet att stämningen var god och gemytlig ännu på "brydegille".

Det är alltså gillen av olika slag som här noterats och nu är det bara att tillägga, att allt har gått så skickligt och ordentligt till väga i alla sådana sammanhang, att vi kan int vara nog tacksemmar. Uig vackerli, har här aldrig förekommit spritdrycker av något slag vid gilles- tillfällen och det må väl också vara en god sak.

Så länge det ännu var brukligt att källa kolas i hemmen var det alltid vanligt att värdens älskade dystered, och gick fram till bordet och bad Guds välsigna orden, innan någon av gästerna bjöds fram.

Detta var int bara en vacker sed, utan har säkerligen haft sin stora betydelse. Här skulle jag vilja instänna i vad det står på de gamle väggbordarna, som förekomma så allmänt för, här i bygden.

På Guds välsignelse beror allt!